

УДК 373.011.3-051:378.026

ПЕДАГОГІЧНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ НА ЗАСАДАХ ДИДАКТИЧНОГО ВИБОРУ

Н.М.Головня

Анотація. У статті характеризується експериментальна модель формування професійної мобільності на засадах дидактичного вибору; визначається зміст та організаційна структура кожного з елементів моделі, критерії та показники сформованості професійної мобільності майбутнього вчителя.

Ключові слова: модель, мобільність, професійна мобільність, дидактичний вибір.

Аннотация. В статье характеризуется экспериментальная модель формирования профессиональной мобильности на основе дидактического выбора; определяются содержание и организационная структура каждого из элементов модели, критерии и показатели сформированности профессиональной мобильности будущего учителя.

Ключевые слова: модель, мобильность, профессиональная мобильность, дидактический выбор.

Summary. In given article the characteristic of the experimental model of formation of occupational mobility based on didactic choice is considered; the content and organizational structure of each element of the model, criteria and indicators of formation of professional mobility of future teachers are defined.

Keywords: model, mobility, professional mobility, didactic choice.

Інтеграція України в європейській освітній та науковий простір актуалізує питання модернізації освіти в контексті завдань Болонського процесу. Серед загальних принципів формування єдиного простору вищої освіти в Європі важливе місце належить мобільності. Успіх сучасної освіти визначається її здатністю гнучко реагувати на постійно змінювані умови, однак гнучкість потрібна не тільки системі освіти загалом, але і її суб'єктам, що спричинило трансформацію функцій педагога та виникнення нових вимог до якості освіти.

Практика останніх років свідчить, що в сучасних соціально-економічних умовах, які склалися в Україні, педагогічна наука не може лишатись осторонь питання підготовки професійно мобільних спеціалістів. Серед комплексу складних проблем, пов'язаних з підготовкою конкурентоспроможного на ринку праці фахівця, однією з винятково важливих є формування професійної мобільності майбутнього вчителя.

У нашому дослідженні ми спираємось на погляди О.Нікітіної [6, с. 54] і розуміємо професійну мобільність майбутнього вчителя як якість особистості, що сприяє швидкому реагуванню на нестандартну (складну) ситуацію та актуалізує всі потенційні можливості суб'єктної активності студента при виборі варіантів та способів розв'язання професійно-педагогічних завдань і прогнозування професійної самореалізації.

Для подальшого дослідження формування професійної мобільності майбутнього вчителя на засадах дидактичного вибору було здійснено моделювання досліджуваного процесу.

Метод моделювання широко використовується в педагогічних дослідженнях вітчизняних і зарубіжних психологів і педагогів (В.Болотов, С.Гончарів, Е.Зеєр, О.Кучерявий, Л.Лісицина, А.Моложавенко, І.Мороз, А.Панфілова, П.Сікорський, О.Спірін, Ю.Татур, В.Шадріков та ін.).

Мета статті: теоретично обґрунтувати змістові параметри експериментальної моделі формування професійної мобільності майбутнього вчителя на засадах дидактичного вибору.

Виклад основного матеріалу. Моделювання є важливим засобом педагогічних досліджень, оскільки дає можливість імітувати реальні або конструктивні системи за допомогою аналогів, що відтворюють властивості об'єктів і системи оригіналів у їхній організації й функціонуванні. Моделювання як метод наукового педагогічного дослідження дозволяє узгоджувати теоретичний і емпіричний етапи дослідження з метою побудови логічних конструкцій та наукових абстракцій.

Поняття модель (рос. модель, англ. model, нім. Modelln, фр. modèle, від лат. Modulus – «міра, аналог, зразок») – відтворення чи відображення об'єкту, задуму (конструкції), опису чи розрахунків, що відображає, імітує, відтворює принципи внутрішньої організації або функціонування, певні властивості, ознаки чи (та) характеристики об'єкта дослідження чи відтворення (оригіналу). Під моделлю науковці розуміють штучно створений об'єкт у вигляді схеми, креслення, аналогічний досліджуваному об'єкту, що відображає в більш простому, зменшеному вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки і відношення між елементами досліджуваного об'єкта [3, с.65]. У педагогіці під моделлю

розуміють еталон, стандарт, зразок.

Відповідно до теоретичних та методологічних принципів дослідження розроблена модель формування професійної мобільності майбутнього вчителя на засадах дидактичного вибору. Методологічною основою проектування експериментальної моделі підготовки професійно мобільного вчителя є такі принципи: доцільності, варіативності та принцип вивчення явища в зміні, розвитку.

Принцип цілісності педагогічного процесу означає досягнення єдності й хоча б відносної завершеності всіх компонентів і фактів, які до нього входять, тобто умов, що забезпечують його ефективність. Цей принцип зобов'язує:

- встановлювати несуперечливі зв'язки й залежність усіх компонентів педагогічного процесу та умов, що забезпечують ефективність їхнього використання з метою розвитку професійної мобільності;
- підкоряти педагогічний процес кінцевій меті забезпечення підготовки студентів до професійної діяльності та одночасно здійснювати формування професійної мобільності;
- узгоджувати реальні можливості педагогічної практики з використанням теорії та передового досвіду, створюючи педагогічний процес.

Реалізація принципу цілісності у формуванні професійної мобільності сприяє впорядкуванню педагогічного процесу, забезпечує внутрішню єдність моделі розвитку професійної мобільності майбутнього фахівця у виші і самостійність стосовно середовища, що її оточує. Усі компоненти процесу розвитку професійної мобільності взаємопов'язані, утворюють цілісну самостійну підсистему, що, зі свого боку, стає компонентом системи професійної підготовки.

Принцип доцільності є вимогою, виконання якої сприяє досягненню цілей педагогічного процесу. Цей принцип дозволяє варіювати зміст підготовки, її спрямованість, методи й форми. Принцип доцільності в процесі розвитку професійної мобільності вимагає:

- здійснювати відбір змісту, методів, засобів і форм підготовки студентів з урахуванням особливостей різних видів професійної діяльності обраної спеціальності;
- формувати професійно важливі якості студентів, що полегшують освоєння професії і виконання професійних функцій;
- розширювати обсяг знань про фахову діяльність та здійснювати підготовку професійно й соціально мобільних спеціалістів;
- використовувати професійну підготовку з метою загального й фахового розвитку студентів.

Принцип доцільності забезпечує раціональну організацію процесу розвитку професійної мобільності майбутнього фахівця у виші, спрямовану на розширення сфери знань, формування компетенцій і професійно важливих якостей у студентів, що забезпечують освоєння ними функцій різних видів майбутньої професійної діяльності.

Варіативність є одним з основоположних принципів і напрямів розвитку сучасної системи освіти в Україні. Варіативність технології ґрунтується на зміні послідовності, порядку, циклічності алгоритму залежно від умов здійснення технології [2, с.66]. Варіативність системи означає її здатність бути динамічною, гнучкою, здатною по ходу реалізації до змін, перебудови, ускладнення або спрощення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців. Принцип варіативності визначається циклом навчальних дисциплін, пропонує студентам у професійній підготовці, а також можливістю й необхідністю зміни, перекоструювання окремих курсів педагогом, можливістю студентів вибирати конкретний курс та терміни навчання [7, с.98]. Варіативність розвитку професійної мобільності як педагогічного процесу визначається необхідністю вибору кожним студентом індивідуального освітнього профілю, що забезпечує освоєння різних видів фахової діяльності.

Принцип вивчення явища в динаміці, розвитку зумовлює виявлення сутності професійної мобільності та її якостей, дає можливість простежити, як вона в конкретній особистості формується в різних умовах. Але будь-яка якість пов'язана з усіма іншими. Тому педагогіка відмовляється від вивчення явищ і процесів приватного порядку, якщо попередньо не вивчено ціле. Крім того, потрібен зв'язок як між елементами всієї системи виховання й навчання, так і внутрішній зв'язок між елементами досліджуваного процесу, явища. Точною і достовірною сьогодні вважають таку характеристику якості, що виявляється в різних видах діяльності й різних ситуаціях взаємодії особистості з її духовним світом, причому розкривається динаміка зміни якості протягом того чи іншого періоду часу. Тільки на тлі загального розвитку особистості можна визначити її специфічні зміни. Педагогіка керується тут відомим принципом діалектики: сутність досліджуваного явища, процесу, якості можна вивчити, зрозуміти, виміряти лише у взаємозв'язку з іншими явищами, якість, процесами в розвитку й суперечностях.

Запропонована модель розглядається як цілісна освіта, що складається з таких блоків: цільовий, організаційно-змістовий, оцінно-результативний.

Цільовий блок, виконуючи прогностичну функцію, відображає: цільову спрямованість, мету, завдання, методологічні підходи й принципи формування професійної мобільності майбутнього вчителя. Мета являє собою кінцевий результат діяльності людини, попереднє ідеальне уявлення разом з бажанням його досягнути, що зумовлює вибір відповідних засобів і певних дій для його досягнення [4, с.112]. Мета розвитку професійної мобільності майбутнього вчителя полягає у формуванні здатності швидко й якісно освоювати суміжні види професійної діяльності та готовності до ефективної адаптації на сучасному ринку праці, що забезпечують можливість оптимальної перебудови в нових умовах і конкурентоспроможність майбутнього фахівця. Прогностична функція процесу формування професійної мобільності майбутнього вчителя дозволяє передбачити, спрогнозувати результат, забезпечує можливість досягнення студентом кінцевих результатів навчання, формує відповідальне й усвідомлене ставлення до майбутньої професійної діяльності, готовність особистості до ефективної адаптації на сучасному ринку праці, можливість оптимальної адаптації в нових умовах і конкурентоспроможність майбутнього вчителя. Розвивальна функція процесу розвитку професійної мобільності об'єктивно впливає зі спрямованості даного явища. За допомогою освіти як спеціально організованої системи зовнішніх умов, що створюються в суспільстві, відбувається управління розвитком людини [1, с.35]. У результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкта впливу (у нашому дослідженні – професійна мобільність випускника), а рівень цього стану визначається ефективністю використовуваних засобів і форм впливу, а також здібностей особистості. Розвивальна функція процесу визначає розвиток загальних і спеціальних здібностей особистості, а також психічних процесів. Розвивальний характер процесу розвитку професійної мобільності передбачає орієнтацію на розвиток особистості як цілісної психічної системи, забезпечуючи професійне становлення особистості.

Організаційно-змістовий блок моделі представлений мотиваційно-когнітивним, організаційно-діяльнісним та креативно-поведінковим компонентом нашого дослідження.

Розглянемо основні компоненти мобільності майбутнього вчителя. Змістом мотиваційно-когнітивного компонента є висока мотивація до своєї професійної діяльності; усвідомлення соціальної значущості професії вчителя; знання можливостей професійної мобільності та професійного розвитку; володіння теоретичними знаннями в галузі педагогіки та інших фундаментальних наук; вміння аналізувати та інтерпретувати дані вітчизняної та зарубіжної літератури.

Організаційно-діяльнісний компонент передбачає вміння майбутнього вчителя організувати, структурувати, раціоналізувати навчальну та професійну діяльність у сфері педагогіки; вміння – аналізувати, проектувати й прогнозувати результати й наслідки дій, спрямованих на розв'язання конкретних педагогічних завдань і досягнення цілей професійного плану; здатність критично оцінити запропоновані варіанти рішень завдань та обґрунтувати пропозиції щодо їх вдосконалення з урахуванням можливих наслідків.

Креативно-поведінковий компонент мобільності майбутнього вчителя: обумовлений знаннями професійної етики, правил і норм, прийнятих у професійній діяльності вчителя; здатністю до швидкої адаптації в трудовому колективі; навичками професійного спілкування (проведення форумів, презентацій, лекцій, практичних та лабораторних занять, круглих столів, проведення семінарів та конференцій); здатністю використовувати для розв'язання різних завдань сучасні технічні засоби та інформаційні технології.

Оцінно-результативний блок, виконуючи діагностичну функцію, забезпечує встановлення відповідності цілей процесу розвитку професійної мобільності випускника, що передбачає формування здатності швидко та якісно освоювати суміжні види професійної діяльності та готовності до ефективної адаптації на сучасному ринку праці, які забезпечують можливість оптимальної перебудови в нових умовах і конкурентоспроможність майбутнього фахівця. Оцінно-результативний блок являє собою опис того, яким набором компетенцій повинен володіти випускник вишу, до виконання яких функцій він повинен бути підготовлений і яким повинне бути ступінь його готовності до виконання конкретних обов'язків [5, с.75]. Даний блок складається з двох складових: оцінної і результативної. Оцінний компонент включає показники (компоненти) професійної мобільності, що розглядаються як ознаки, та критерії, на підставі яких здійснюється класифікація рівнів професійної мобільності випускника. Результативний компонент визначає рівні мобільності випускника, що включають репродуктивний (потенційно немобільні), діяльнісний (умовно мобільні) і творчий (потенційно мобільні) рівні. Діагностична функція, що виявляється у визначенні кількісних і якісних змін, які виникають у процесі розвитку професійної мобільності, дозволяє контролювати досягнення цілей і забезпечує порівняння прогнозованих з реальними результатами, досягнутими об'єктами впливу (в нашому дослідженні – майбутні вчителі). Вона спрямована на дослідження та аналіз особистості та індивідуальності студента, на пошук причин неефективності результатів і на характеристику цілісного педагогічного процесу.

Потрібно звернути увагу, що до стандартизованих характеристик професійної мобільності майбутнього вчителя, які можуть слугувати основою оцінки, тобто критеріями, відносно: оволодіння професійними компетенціями, раціональну організацію навчально-професійної діяльності, активність вираження творчості в педагогічній діяльності.

Зміст окреслених блоків експериментальної моделі передбачає поетапну його реалізацію, а саме: інформаційний, формувальний, контрольний етап.

Дієвість і результативність запропонованої моделі формування професійної мобільності вимагає забезпечення відповідних умов: створення позитивної мотивації, настанови на професійну мобільність; розширення змісту предметів за рахунок уявлення про професійну мобільність та дидактичний вибір у сфері освіти, тобто інтеграція цих понять у навчальну діяльність; інтенсифікація едукативного середовища на засадах дидактичного вибору.

Узагальнюючи сказане вище, зазначимо, що моделювання педагогічних систем є одним із найважливіших завдань сучасної педагогіки, оскільки зростає значущість запровадження інноваційних технологій, проектування, яке забезпечує можливість цілеспрямованого, цілісного процесу формування професійно мобільного фахівця. Перспективи подальшого наукового дослідження пов'язуємо з реалізацією спроектованої експериментальної моделі формування професійної мобільності майбутнього вчителя на засадах дидактичного вибору.

Література

1. Безрукова В. С. Словарь нового педагогического мышления / В. С. Безрукова. – Екатеринбург: Изд-во СИПИ, 1992. – 96 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укл. і гол. ред. Бусел В. Т.]. – Київ-Ірпінь: Перун, 2004. – 1440 с.
3. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике для уч-ся, студ., аспирантов, учителей и препод. / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. ; Ростов Н/Д, 2005. – 448 с.
4. Лебедев С. А. Философия науки : Словарь основных терминов. / С. А. Лебедев. – М. : Академический Проект, 2004. – 320 с.
5. Мясникова Т. И. Развитие профессиональной мобильности в процессе профилизации подготовки будущих специалистов в вузе: дис. ... на соискание ученой степени канд. пед. наук : 13.00.08 / Татьяна Ивановна Мясникова. – Екатеринбург, 2010, – 187 с.
6. Никитина Е. А. Педагогические условия формирования профессиональной мобильности будущего педагога: дис. ... на соискание ученой степени канд. пед. наук : 13.00.01 / Елена Александровна Никитина. – Иркутск., 2006, – 180 с.
7. Проблемы методологии и методики исследования профессионального обучения в профтехучилищах / А. П. Беляева, С. Я. Баев, Н. Ф. Золотухина и др. – М.: Высшая школа, 1991. – 160 с.